

МІЖНАРОДНЯ БІБЛІОТЕКА Ч. 6.

ШІСТЬ ЗАПИСІВ
КНЯЗЯ
ІЛЛІ КОНСТАНТИНОВИЧА ОСТРОЖСЬКОГО
з р. 1535—1540.

З ПЕРЕДМОВОЮ ТА ПОЯСНЕННЯМИ

ПОДАВ

ДР. ІВАН ФРАНКО.

У ЛЬВОВІ, 1913.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА.

Ціна 20 сот.

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00553501 (J)

2012

0.3549

ШІСТЬ ЗАПИСІВ

КНЯЗЯ

ІЛЛІ КОНСТАНТИНОВИЧА ОСТРОЖСЬКОГО

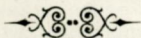
з р. 1535—1540.

З ПЕРЕДМОВОЮ ТА ПОЯСНЕННЯМИ

ПОДАВ

ДР. ІВАН ФРАНКО.

У ЛЬВОВІ, 1913.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА.

1p

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ И 37 117

И. 34309

ПЕРЕДНЄ СЛОВО.

Подаючи в отсій книжечці окремою відбиткою з „Наукового додатку до „Учителя“, р. 1912, ч. 2, вид. д. 20, грудня 1912 р., отсю працю, чиню се в тім намірі, аби зробити приступною нашій ширшій громадї памятку життя та діяльності одного з членів значного руського роду Острожських. Сею публікацією бажаю розпочати ряд подібних видань т. зв. актового, архівного матеріалу, пристосованого для розуміння та зацікавлення ширшої громадї. Сей матеріал, публікований у спеціальних, часто мало доступних виданнях, навалений там великими купами і доступний хіба спеціалістам історикам, які не все мають можливість використати з нього власне те, що в нїм містить ся індивідуальне, особисте, або загально-людське та цїнне навіть із літературного погляду, повинен на мою думку помалу робити ся духовою власністю ширшого загалу в відповіднім обробленю. Адже-ж маємо в тих документах понеред усього памятки нашої народньої мови, дуже часто з надзвичайно цїкавими та важними подробицями, зворотами та назвами, з тих часів, коли наше книжне письменство не плодило майже нічого, або плодило дуже мало, і то переважно церковно-славянською мовою. Не менше важне й те, що в тих документах часто оповідають ся події з буденного, родинного та громадського

життя, які уходять уваги істориків, що звертають бачність на цілість історії, так як уйшла уваги проф. М. Грушевського ціла глибока трагічна історія Гальшки Острожської, про яку він ледво кількома словами згадав у нотці про князів Острожських у своїй „Історії України-Руси“, т. VI, ст. 631.

Так само можна в таких спеціальних публікаціях подавати передруком із великих томів архівного матеріалу вміло дібрані свідoctва про різні явища громадського та політичного життя, які не все може так докладно обробити автор загального курсу історії, що своє представлене часткових або місцевих явищ із конечности мусить обмежувати, аби не перетяжати пляну своєї цілости.

В своїх публікаціях я не думаю ані держати ся одноцільного пляну, ані давати цілости, тільки буду обробляти та публікувати те, що мені видасть ся цікавим та вартим уваги ширшої громади, або за мало внясненим дотеперішніми дослідями, або нарешті гідним уваги з літературного погляду. Історія літератури, коли вона має давати хоч приблизно повний образ духового розвою народа, мусить сягати поза обсяг властивої літератури глибоко в історію культури та розвою індивідуального, родинного, громадського та політичного життя, о скільки вез те проявляєть ся в памятках чи то писаного, чи устно переданого людського слова.

Писано для 1. грудня 1912.

Рід князів Острожських відіграв дуже важну роль в історії південної Русі та в історії Польщі XV—XVI вв., а особливо визначилися в ній два незвичайні мужі: князь Константин Іванович Острожський, від р. 1513 каштелян віленський, а від р. 1522 воєвода троцький, що вмер р. 1530 і визначився як незвичайний свого часу воєвник та „підпора Річипосполитої“ (columna Reipublicae), як назвав його король польський Зигмунт I. у привілею з р. 1518, і його наймолодший син Василь Константинович Острожський, що був одним із головних двигачів національного життя південної Русі в другій половині XVI в., оснував між иншим руську академію та друкарню в Острої і вмер 1608 р. Хоча про життя тих великих мужів написано досі дуже багато¹⁾ і видано немало мате-

¹⁾ Пор. Alexander Przewdziecki, Jagiellonki polskie w XVI. w. Obrazy rodziny i dworu Zygmunta I. i Zygmunta Augusta, królów polskich. Kraków 1868, I. II. ст. 39—44, та М. Грушевський, Історія України-Русі, тт. V і VI.

ріялів для зрозуміння та оцінки їх діяльності, то все таки нема доси повної та систематичної збірки тих писаних пам'яток, які лишилися з їх підписами і дійшли до наших часів. Особливо листи та записи князя Васвя Константиновича Острожського варті такого видання та спеціальної студії про них.

Занявши ся літом минулого 1911 року перекладом німецької монографії вроцлавського професора Каро п. з. „Беата й Гальшка“, я при тій нагоді познайомився троха ближше з публікаціями, що дотеркають ся історії дому Острожських, і з одної з них, *Archiwum książąt Sanguszków w Sławuckie, wydane przez Bronisława Gorczaka, konserwatora tegoż archiwum, t. IV 1535—47 we Lwowie 1890*, вибрав ріжнородні записи одного з тих князів, Іллї Константиновича Острожського, старшого брата Василюго, що вмер у молодім віці і не здужав визначити себе нічим особливим понад те, що був мужем Беати Костелецької, незвичайно енергічної та діяльної жінки, і вітцем Гальшки Острожської, що завдяки

незвичайним обставинам зробила ся героїнею досить незвичайної навіть на ті часи рокиантичної історії. Записи князя Іллі Константиновича Острожського не визначають ся ніякою особливою літературною ані історичною вартістю, та все таки як пам'ятки руського слова з часів, із яких таких пам'яток дійшло до нас не дуже багато, вони заслуговують на увагу навіть історика південно-руського письменства. Далекі більшу вартість мають вони для характеристики та зрозуміння домашнього та громадського життя тих часів, бо маляють нам ті відносини безпосередно словами свідка, який пишучи не думав про те, що пише для пізньої потомності. Важкі також ті записи для пізнання язика, яким говорили в той час не руські селяни, а руські магнати, якого уживано в королівській канцелярії, в судах та інших урядах. Сей язик у своїй основі народній український, дуже близький до теперішнього, а відмінний від нього хіба численними білорусизмами, що виявляють ся в писаню вживанем є на місці первісного

к та л, та далеко менше численними польонізмами.

Із тих записів князя Іллі Острожського одні належить до категорії т. зв. заставних листів, другий містить просьбу до приятеля та сусіда о приятельську услугу, третій містить посвідчене про розмежоване маєтності, четвертий подає запис доходів із маєтностей князя на користь його жінки за визначену від неї значну суму грошей, у п'ятім маємо знов заставний лист на маєтність князя за нову позвчку, а в шестім розпорядок остатньої волі князя перед смертю. З тих записів три останні зроблені на користь жінки князя Беати Костелецької, з якою князь Ілля взяв шлюб у Кракові д. 3. лютого 1539 р. Як незвичайною появою була тоді панна Беата Костелецька, дочка каштеляна войницького, якою по смерті вітця опікувала ся королева Бона, про се свідчить ентузіастичний вірш польського поета з руського роду, Андрія Кривцького, який ось як відзиваєть ся до неї (Przedziecki op. cit. ст. 39):

O Beata decorata, rara forma, moribus!
 O honesta ac modesta vultu, verbis, gestibus!
 Digni simul et indigni te semper suspiciunt,
 Et grandaevi ac prudentes propter te desi-
 [piunt.

Corde toto, summo voto te petunt assidui,
 Non amicam, sed consortem iuvenes prae-
 [cipui;

Trabeati et torquati, divites, pulcerrimi,
 Fere omnes sunt primores tibi affectissimi.

Et Reginae atque Regis tunc mereris gratiam,
 Quod ingressu natae suae te fecere sociam.
 Ergo nota dona tanta divina clementia,
 Quod ceteris longe praestas, haec devita vitia:

Ne superbam et ingratham te monstres aman-
 [tibus,
 Sed comem et redamantem te semper lau-
 [dantibus.

Подаю сей вірш у прозовім пере-
 кладі на нашу мову, аби як найвірнійше
 передати його зміст: „О Беато, оздоблена
 незвичайною красою та чеснотою, о учтива
 та скромна лицем, словами та рухами!

Гідні й негідні посполу все дивлять ся на тебе; старі та розумні задля тебе відходять від розуму. Всім серцем, найвищим бажанєм горнуть ся до тебе невідступні благородні молодці, бажаючи знайти в тобі не приятельку, але подругу; горнуть ся оздоблені поясами та ланцюхами, багаті та вродливі, майже всі найвизначнійші палають до тебе любовю. У короля та в королеви ти заслужила на таку ласку, що зробили тебе товаришкою при шлюбі своєї дочки. Отже ж уважай, одержавши з ласки божої такі дари, що ти далеко бисша від інших, і уникай ось яких гріхів: не показуй себе гордою та невдячною для тих, що тебе люблять, але будь чемною та взаємною, і всі будуть завше хвалити тебе“.

З Беатою жив князь Ілля, як можна судити з його записів, щасливо, бо вона, хоч перед своїм замужем одержала від своїх адораторів невідомо якими способами значну суму грошей та коштовних предметів, не давала князеви ніякої причини для підозрінь. Дальше її жите по

смерти князя Іллї зложило ся досить нещасливо і було заповнене такими прикростями, процесами, трівогами та терпінями, які рідко випадали на долю жєнщини з високого роду.

Найстарший що до дати запис князя Іллї Острожського був писаний дня 2. липня 1535 в Вільні. В тїм записї князь зізнає, що від Семена Митковича Бобинського позичив 300 кїа грошей литовських, і на сю суму віддав йому в застав свою маєтність Котів. Сей заставний лист виглядав ось як:

„И князь Илѣ Костентинович Острожскій, воеводич Троцкий, староста Бѣславскій и Бѣжыцкій, позычил єсми кѣ моеї пылної потребѣ в врата и прѣтеля нашего, пана Семена Митковича Бобинского, триста коп грошей Литовское личкы, в грош по десяти пѣназей, а в той сѣмѣк заставил єсми Єго Милости имѣне мое Котово з дан'ми медо-выми и грошовыми и з дѣкы и подат'ми до рокѣ, до крещеньѣ Гдѣѣ, которое свѣто бѣдетъ свѣ кудикте дѣвѣтом. На

тот рок вышей шписаный мам тые триста коп грошей панъ Бабинскомъ ѿдати, а имѣне мое Котоко къ своимъ рѣкамъ мѣти. И на то есмь емъ далъ себѣ мой листъ зъ моею печатю. При томъ были велеможныи панове: панъ Иванъ Его Милость Богдановичъ Сошкга, маршалокъ господара короля Его Милости, воевода Подлашскый, староста Дорогицкый; панъ Михайло Василевичъ Свинюскый, писарь господара короля Его Милости, державца Мѣдницкый. И просилъ есмь Ихъ Милости шъ печати, и Ихъ Милость на мою презебъ вдѣлали, печати свои къ себѣ моему листу приложили. Писанъ въ Биланиюлѣ ѿ индикта ѿ“.

Отсей листъ писаный на ціваркуши паперу, не описаного докладнійше видавцемъ, має в нязу витиснені три печати: на першій щитъ роздѣлений на дві половини, з правого боку гербъ князів Острожськихъ, а з лѣвого гербъ гіппокентавр, на другій гербъ Лис, а на третій Корчакъ. Текстъ надрукований у вшеше цитованімъ виданю архіва князівъ Сангушківъ у Славуті т. IV.

ст. 570—1. В записі маємо одно слово неясне „дажкы“. Що до самого змісту варто зазначити, що довг зтягнуто на один рік, і на такий же час віртель одержує в застав маєтність із її доходами. Вважаючи на те, що позичена сума триста кіи гроший литовських була не дуже велика, треба признати, що князь Ілля платив за позичку дуже великий процент, до чого змусила його якась невідома „пилна потреба“.

Другий запис, який тут подаю передруком із того самого видавництва т. IV, ст. 132, се лист князя Іллі Острожського до Дахна Василевича, писаний у Вільні д. 15. марта 1538 р. з просьбою, аби той Василевич був судєю при розмежуваню дібр Острожського Поворська від села Пісочної, що належало до Яцка Пісочинського. Сей лист виглядав ось як у дословнім відписі:

Броженомъ панъ братъ и приятелю нашомъ, панъ Дахнъ Василевичъ, ключникъ городничемъ и мостовничемъ [Авцкомъ] господаря короля Его Милости.

„От Ильи Костантиновича Островского, воеводича Троицкого, старосты Браславского и Къницкого. О здорови Ваше Милости ради выхмо завжды слышали. Даемъ Вашей Милости вкдати, штеж зложилн есмо рек право мѣти на ден' свѣтого Юра с паном Гнекошом Песочинским в землю и в границѣ з именя нашего Покорска. Про то жедаем Ваше Милости, брата и приятеля нашего, абы Твоя Милость рачил то для нас вчинити и не полютовати¹⁾ пращи своее на тот рок²⁾ там на землю выехати и з наше рѣки сѣдею быти. И рачил бы Твоя Милость конечною справедливост' вчинити, жебы пан Гнекош болшей на то не накладал и нам не докѣчал, бо мы не хочемъ емѣ шкоды и накладѣ зычити, яко то слѣжебникѣ нашомѣ. Што вѣдет справедливого его, нехай бы то при нем зостало. Я то рачит Твоя Милость вчинити для просьбы наше, яко брат наш милый. Писан 8 Вилни марта 57. ден'⁴.

¹⁾ пожалувати. ²⁾ реченець

Оригінал сего листу писаний на чвертці паперу, не описаного близше видавцем, і має в низу на червоній масі, мабуть воску, вигиснену печать, на якій із правого боку щита бачимо герб гіппокентавра, а з лівого герб князів Острожських, а над щитом букви І. О. Поворськ і Пісочна, села теперішньої волынської губ., ковельського повіту. Року в підписі не означено, але що дальший запис, у яким князь Ілля потверджує розмежуванє тѣх самих дібр, датований р. 1538, то очевидно й сей лист був писаний того самого року.

В тім листі варто зазначити приятельський тон, яким промовляє руський маґнат до державного урядника далеко низшого від себе. Сей тон подіктований очевидно почутєм шляхетської рівности, що вже тоді мусіло бути дуже живе серед південно-руського панства, хоч вплило може з інших жерел, як у польської шляхти. Дальший запис, писаний у Острозі дня 7. мая 1538 р., містить ся в тій самій публікації на ст. 140—1. Ось його текст:

„Мы княз' Ілля Костантинъвичь

Острозский, воеводич Троцкий, староста
 Браславский и Кнѣвичий [взнаймѣ-
 емъ]: Што не однократ жаловаа [са]
 нам саживник наш Гневош Песоцкий, и
 листы господара Его Милости до нас
 приносил, абыхмо емѣ справедливост'
 чинили в землю, которю яко бы люди
 наши Поворские емѣ забрали в имень
 его Песоцка. Гдѣж мы на жалобѣ его
 бояр наших Гурка Омеланского а Гриц-
 ка Промчѣйковича а Енѣ Квзмнича
 з рѣки нашею сѣдами там на тѣю землю
 выслали и рок правѣ под стражемъ по-
 кладали. Которыи когда там на рок зло-
 женый выехали, Гневош Песоцкий тых же
 бояр наших з рѣки своею сѣдами собѣ
 на то взяа, и зсполнѣю моц им в том
 даа, и нам то взнаймил. Я по том, коли
 тыи сѣди наши вбныхъ сторонъ к нам
 с того права земли тоѣ приехали, и кон-
 ца там не чинячи здали на нас и повѣ-
 дали, иж Гневош вѣдѣчи на той земли
 и^х завел по тымъ врочицамъ: напервей в
 земли Мелницкое через поле Рахово, а
 через штров Домен аж до болота Св-

ричинского, а то все границу свою по-
 кѣдла, иж потѣа' есть земля моя. А
 люди дѣй наши Поворские ѡбивали ме-
 нѣючи, иж бы наша земля имена Повор-
 ского быт' мѣла аж за тыѣ вровича
 заведенные, яко где индѣй на стрелене
 лѣка, а индѣй на чотыри, кѣды Гневош
 был завел. И повиднали нам тынж сѣди,
 коли то знайдевали, чин бы свѣдки
 годнейшии были, а хто бы кѣ доводѣ
 близше был, знаши Гневоша кѣ доводѣ
 близшего и свѣдки¹⁾ его годнейшии, и
 подаѣг того дали емѣ землю первой за-
 водит', которѣю дѣй коли Гневош по тым
 вровичам завел, тогда на том за близ-
 шим доводом своим и право поднести
 хотѣл, иж то ест' земля его, и ш то
 разы колѣка пресел, авы право на то
 подне. Икож дѣй тын сѣди и кѣ при-
 саже его были пѣстван, ижан дѣй люди
 наши емѣ присагат' не дали. А так мы
 зрозумѣвши з ѡказѣ тых сѣдей, и при
 том сѣде их Гневоша Песоцкого заста-
 вили. Кгдаж Гневош там на тѣю землю

¹⁾ В текстѣ: свѣтки.

на рок зложеный выехал, свѣтки лепшии мѣла и вѣ доводѣ близшии была, и заведши землю по тымъ вочницамъ присягнути хотѣа, а люди наши присягатъ емѣ не дали, маетъ Гневощи Песоцкый тѣю землю по тымъ вочницамъ, покѣа завѣа и право поднести мѣла, держати и вѣчнѣ вживати, а мы ани люди наши не маютъ сѣ вже к тѣю землю за тымъ вочница ничимъ встѣпати и вѣчнѣ ѡ то маютъ молчати и покой датъ. Шкожъ есмо рассказали ѡдномѣ с тыхъ сѣдѣй, Сии Кѣзминичѣ, тамъ на тѣю землю выехавши, и покѣа тотъ сѣдѣжникъ нашъ Гневощи завѣа и право поднести мѣла, Гневощѣ податъ и ѡ земли нашеѣ ѡграничитъ, и людямъ нашимъ тамешнимъ Поворскимъ розказатъ, ничимъ сѣ к тѣю землю черезъ тѣе не встѣпатъ и вѣчнѣй покой датъ. И на то есмо Гневощѣ дали сѣсъ нашъ листъ сѣдовый подъ нашею печатью, писанъ въ Острозѣи мая 3. денъ, подъ лѣты Божьеѣ нарожена 66. пѣтсотъ 66, индикта 66.

Оригіналъ сего судового лѣсту написаный на аркуши паперу і має під тек-

стом вписану на червонім воску печать із гербом князя Острожського.

Сей запис малює дуже наглядно до-сить складну процедуру розмежування спірних земель, при чім треба знати, що земля, яку мав у посіданю пан Нісочинський, не була його власна, дідична, але належала до маєтності Острожського. Се видно з того, що князь Ілля називає пана Нісочинського своїм служебником. Вершком судової процедури в тім спорі була присяга. Коли пан Нісочинський заявив готовість присягти на правдивість своїх показів що до границь спірної землі, а свідки, люди князя Острожського, що оспорювали ті границі, але не мали повної певности, не хотіли допустити його до присяги, судії признали за ним право на землю, а князь, не домагаючи ся від нього присяги, затвердив його в її посіданю на вічні часи.

Четвертий запис відносить ся до дуже важної хвилі в житю князя Іллі Константиновича Острожського, а власне до його женячки з Беатою Костелецькою, що від-

була ся в лютім 1539 р. в Кракові. На сам новий рік того року припав записе молодого князя, яким він своїй будучій жінці записує значну суму грошей, і для їх сплати заневняє їй доходи з третьої часты всіх своїх маєтностей. Сей записе ввглядає ось як:

„И князь Иаа Костантинович, княжа Острозское, чиню швно и визнаваю тым-то моим листом [каждомъ] шсобно и въ швецъ всем нынешним и по том вшдшчим, иж з воли и ласки Божей и моих милостивных панов королей Их Милости так ся стало з раженя¹⁾ Божего и з ласки Их Милости, рачили мнѣ, слдживникъ своемъ, того зычити, паметаючи правдивыи а верныи послдги предков моих а шца моего, не рачили ма в том шшстити, и з ласки своей рачили ми дати малженкѣ, висоце кроженю паннѣ Биатѣ, дочкѣ небожчика пана Костелецкого, пана Койницкого, подскарбего²⁾ Корсны Пол'ское, паннѣ Койниц-

1) польське: zrzadzenia. 2) польське: podskarbiego.

ксю, по которой-же панне, дочце пана
 Койницкого, панне Биате есть посагъ
 ее немалый, яко с сѣме п'кназий, так
 с камени дорогом и въ клейнотах и
 с ланцсгох [и] в шатах не малаа сѣма.
 Которого-ж посагъ мнѣ по той панне
 дано, то есть: наперкей¹⁾ с монете п'к-
 нажной сем тысяч золотых монѣты
 и личкы корѣны пол'ское, по тридцати
 грошей пол'ских с золотый, а в камени
 и въ ланцсгох, в шатах и в клейнотах [и]
 в перлах того-м шшатовал [на] девят'
 тислч золотых и пѣт'сот золотых и со-
 рок золотых и золотый.

Ино ја маючи качность на рѣчи
 пришлаи, иж люди перших веков и те-
 перешнии закше рѣчи предние, которыи
 бы мѣли на перед прийти, так их шва-
 ровали и справили, иж бы с переднейши
 час якое трудности и небезпечинства не
 мѣли, ја маючи в том доброе качене
 и бѣдѣчи цѣлый на здорови и на смысле
 моем, с правое воли и доброго смысла
 моего. и достаточне доскѣдчивши вели-

¹⁾ польське: napierwej.

кѣю поволоность и цнотанкое а верное
 захуване яко правое а верное малженки
 кѣ мнѣ, мѣжѣ своемѣ, счинна есми тот
 запис, и записю тым моим листом
 жене моеи намилиейшой¹⁾ водалг²⁾ кѣгѣ
 шкычаа того панства корола Его Ми-
 лости великого князства Литовского,
 и тѣю сѣмѣ п'кнажнѣю сем тысяч золо-
 тых, которѣю есми в готовизне и в мо-
 нѣкте пол'ской взал, записю жене моеи
 намилиейшой, княжне Бнате советю³⁾
 сѣмѣ п'кназий, то есть четырнадцат'
 тысяч золотых пол'ское личкы в'кна и
 прив'кнкѣ. И што м взал и шшцовал
 в кайнотах, в перлах, в ланцѣгах, в ка-
 мени дорогом и в шатах девят' тысяч
 золотых и п'ат'сот золотых и сорок зо-
 лотых и золотый, и тѣю сѣмѣ такеж
 советю, то есть девят'нацат' тысяч
 золотых и шем'дѣсат и два золотых
 в'кна и прив'кнкѣ записю водалг⁴⁾ шкычаа
 и статѣтѣ Великого князства Литов-

1) польське: namileyszey. 2) польське: wedlug.

3) польське: sowita, duplex, подвійний. 4) польське: wedle.

скаго на третей части всѣхъ имѣній моихъ
 ѿчизныхъ и дѣдизныхъ, высадженыхъ и
 кѣпленыхъ и которымъ колае ѡбычаемъ ѿ
 ѿца и ѿ иныхъ всѣхъ предковъ моихъ на-
 бытыхъ, которы на мене ѿ брата моего,
 князя Наслаа Константиновича Ѧстроз-
 кого в дѣлѣ¹⁾ самъ достанетъ, ако бы, чего
 Боже не дай, по смерти его пришло, и
 всѣхъ моихъ имѣній материзныхъ, и тѣхъ
 тежъ имѣній, што-мъ прикупилъ або съ пе-
 редъ еще прикуплю або высаджѣ и кото-
 рымъ колае ѡбычаемъ наведѣдѣ, што ихъ
 колае съ мене вѣдетъ в замкахъ, в мѣстѣхъ,
 в дворахъ, в селахъ, в млынахъ, съ ставехъ
 платехъ, в данахъ грѣшовыхъ и медовыхъ
 и во всѣхъ иныхъ пожиткахъ, котории-жъ
 ѡкимъ-колае ѡбычаемъ могѣтъ названы
 або менены быти, со всѣмъ правомъ и
 властностью такъ, ѡко самъ теиеръ держѣ
 або держати вѣдѣ. И встали-же бы пан
 Богъ рачилъ на мене допѣстити на передъ
 смерть, ино малженка моя маетъ на той
 третей части сѣдѣти, а ее держати и
 вживати до живота своего в той вы-

¹⁾ польське: w dziele, від dział, руське поділ.

шей¹⁾ менненой сѣме пѣназій, с тридцати и в трех тысячах золотых и в шестидесят и в двѣ золотых вѣна и привѣнкѣ, монѣты и личбы Корѣны Полское, и по еѣ животе дѣти мон. естан же бѣдѣ з ню мѣти. Я близкие мон мают сѣ напротивѣ того заховати и спраковати подлѣг шѣычаѣ прав и статѣстѣ Великого Князьства Литовского.

И естан бы по моем животе, бѣдѣчи на той третей части имѣній моих выше менненой таѣ малженка моя, княгини Биата, за дрѣгого мѣжа пошла, тогда дѣти albo кровники мон, на которых бы правом прироженным имѣнѣ мон прийти мѣли, не мают еѣ с той третей части всѣх тых имѣній моих рѣшати, аж ей первой тѣю сѣмѣ тридцат' и три тысячи золотых и шестидесят' и два золотых монѣты и личбы полское шложат.

Я на твердость того и печат' мою даа есми к томѣ моемѣ листѣ приве-
сити. который же лист про лепшю²⁾

¹⁾ польське : wyżey. ²⁾ польське : lepszą.

певность той малженце моей милой, княгини Бяте даю. При том были и того добре сведоми велебный в Козе штець и велеможны панове: князь Савестьян Браницкий, висквп Холмский, а пан Миколай Его Милость Болеский, кашталан Содомирский, шхмистр¹⁾ королевое Ее Милости великое княгини Боны, староста Ганоцкий, Ломзинский, Ланкоронский и Безненский, а пан Ян Его Милость Танчинский, кашталан Бейницкий, маршалок надворный господара короля Его Милости короны Полское, староста Люблинский; князь Федер Его Милость Яндркевич Сенквшкович, маршалок Болынского земли, староста Колодмирский; пан Михайло Его Милость Василевич, писар господара Короля Его Милости, державца Кормаловской и Стекминской. Которых панов просил есми ш нх печати. Их Милость на презвс [мою] то шчинити и печати свои розказати привесити рачили. Писан в Краковк под лкты Божего

¹⁾ з шм.: Hofmeister, польське: ochmistrz.

нарожена ѿ. патсот ѿ девятото, мѣсца
генвара ѿ. ден' индикта вѣ".

Сей документ передрукований із рукописної збірки „Munimenta Ducum in Ostrog“, т. I. ст. 444—6, що містить ся в архіві Сангушків у Славуті.

Пятий запис того самого князя, писаний у Острозі дня 7 серпня 1539 р. повідчує, що князь позичив від своєї жінки, княгині Беати, 6000 кін грошей литовських, і на сю суму віддав їй у застав замок і місто Рівне з приналежностями. Сей заставний лист виглядає ось як:

„И князь Иако Костантинович Острозский, воеводич Троцкий, староста Брагславский и Реницкий, чиню такно и вызнваю сямъ моимъ листомъ, ижъ есмь для некоторыхъ моихъ великихъ а пилныхъ потребъ и для службы господарьское по зычю съ жены моее, княгини Бяты Костелецкое, сдасъ пенезей шесть тысяч копъ грошей, которыхъ шнако грошей навъла съ приятелей своихъ. Ино я к той сдасе пенезей заставилъ жонѣ моеи Бяте, с тыхъ шести тысячахъ копахъ грошей, за-

мек материстый Ровное из местом и
 двору, и села мои и боярские во всемъ,
 што колвик к томъ замкѣ прислѣхаетъ,
 з люд'ми того замкѣ и сел и з нхъ
 всеми землями пашными и борными,
 и зъ нхъ рожатами и полаты грошовыми
 и медовыми и шканными, бобровыми
 и кшичными, с полми и сеножат'ми,
 з ган, з дѣбревами, з боры, з лѣсы, с о-
 зеры, з реками и з речками, з бобровыми
 гоны и з зеремени¹⁾, зъ ставы и ста-
 вищи, з малыны и з нхъ вымелкы, з ловы
 звериными и пташиными, и с пѣстовици-
 нами, со всемъ по томъ, какъ сѣ тотъ
 замокъ и место и двору и села того
 замкѣ к собе сѣ мають. Я мають жена
 моя княгини Бяата тотъ замокъ со
 всемъ с тымъ в той сѣме пенезий дер-
 жати и вживати до своего живота. Я
 при томъ былъ и того добре сведомъ:

¹⁾ Завважую, що слово „зеремяны“ наводить
 проф. М. Грушевський у своїй „Історії України-
 Руси“ т. VI, ст. 147 із сего-ж архіва Савчушків,
 тому першого, а в формі „жеремяна“ з иншого же-
 рела на ст. 149 з поясненем що се боброві, гнізда.

господынъ и штец наш владыка Володимѣрскій и Берестейскій Генадей, а господын и штец наш владыка Лѣцкій и Острозскій Арсеней, а господынъ и штец архимандрит Жидичинскій Барсонофѣй, а господынъ и добродѣй мой ласкавый, князъ Федор Михайлович Чорторыйскій, староста Лѣцкій, а пан Станислав Фалчевскій, староста Креманицкій, а князъ Болтан Михайлович Соколскій, хоружий земли Болынское, а пан Василий и пан Петръ Чапачи, а пан Семен Миткович Ковинскій. Я на твердость того моего листа и печатъ есми свою приложилъ къ семъ моимъ листъ, и просилъ есми господыновъ и штецов нашихъ владыкъ и тыхъ шписаныхъ князей и пановъ Ихъ Милости ш печати. Ихъ Милость на мою прозвѣ то вчинили [и] печати свои приложили къ семъ моимъ листъ. Писанъ в Острозе подъ лѣты Божего нароженя .ѿ. ѿ. ѿ. мѣсца августа ѿ. денъ индикта ѿ.

Сей документ містять ся в тій самій рукописній збірці т. I. ст. 14—15, у якій,

як видно, містять ся відписи з оригіналів, уложені не в хронологічному порядку. В отсїм записі варто особливо піднести, що реєстр приналежностей до ровенського замку та міста виявляє велику різнородність занять місцевої людности та данин для князя, невідлучних від тих занять.

Нарешті шестий запис того самого князя, списаний у Острозі тиждень пізнійше від попереднього, дня 16. серпня 1539 р., се заповіт князя, що заболівши нагло і чуючи себе близьким смерті, розпоряжаєть ся всім своїм добром на користь своїй жінки та своїй сподіваної дитини. Сей запис, важний із многих поглядів, якому подібних дійшло до нас дуже мало з тих часів, виглядає ось як:

„И князь Илья Костентинович Острозский, воеводич Троцкий, староста Браславский и Кненицкий, чиню явным тастаментом:

Бѣдѣчи навекон¹⁾ тою форокою моею ѿ милого Бога, бѣдѣчи мнѣ еще в добром розсудкѣ и цѣломъ смыслѣ, ни-

¹⁾ польське: nawiedzony, діткнений.

ким не принужден ни наможен, шдно¹⁾ с правое воли и смысла моего, ниш тот мой тастамент.

Напервей пощю дшш мою Богс Створителю в Тройцы единомс, и пре-насвятшй его сватой матери и всем светым и светицам, шгодником его. Я погрѣб тѣлс моемс грѣшномс выбираю с предки моиши в Печерском монастыри в Києве въ церкви сватое Пречистое Богоматери. И по дшши моей до Києва записю сто коп грошей, и по церквам соборным Великого князьства Литовского записю: с Билани с сватое Пречистое десят' коп грошей, с Гродне с соборной церкви десят' коп грошей, с Мѣньскс десят' коп грошей, с Новѣ-городцы десят' коп грошей, с Берѣстьи десят' коп грошей, с Володимери десят' коп грошей, с Лвцкс десят' коп грошей, а по церквам соборным всех имѣней моих по десяти копъ грошей, а по мѣстѣским и сѣльским мает дано быти

¹⁾ польське: jedno zamість jeщо, в знач. руського лише.

по семдесят' грошей; збогим на шал-
мъжнѣ маѣт' дано быти сорок коп гро-
шей; митрополитѣ маѣт' дано быти пят-
нацат коп грошей; владыкомъ Ащкомъ
а Володимирскомъ маѣт' дано быти по
дѣсѣти коп грошей.

Имяне мое Голче з двором и со
всем, яко штец той некожчикъ Шинсѣа,
так и я Шинсѣю к церкви свѣтого Бого-
явлена з замкъ моемъ Острожк. З зам-
къ моемъ Гадскѣ шковравши имянье мое
одно, с которого бы дванацѣт' шшат
кок¹⁾ мѣдѣ, з люд'ми и пожитки и ро-
ботами, ничего на себе не шставѣючи,
записѣю к церкви свѣтой Пречистѣй в Ки-
евѣ в монастыри Печерском. К свѣтомъ
Николѣ Пестынскомъ три данники шбрак-
ши в том-же замкъ Гадскѣ маюг к той-
же церкви дати. К той-же церкви свѣ-
томъ Николѣ Пестынскомъ и к свѣтой
Соф'ки маѣт' дано быти по дѣсѣти коп
грошей, а по тыхъ всѣхъ церквахъ з Києвѣ
по семдесят' грошей.

¹⁾ Ушаток — цебрик,

Зброѣ мое сръбренѣа, которѣа тѣѣ
 ѣ скаркѣ моеѣ естѣ, на черномъ шкѣ-
 митѣ, и поѣс Тодоровскій, и дрѣгаѣ
 зброѣ на черномъ шкѣмитѣ, которѣа естѣ
 ѣ пана Кгабриѣла Тарла, и которѣе срък-
 вро мое естѣ ѣ Тарла-ж, шстроги, шко-
 фѣка¹⁾, тѣю зброю однѣ и тѣе сръквро,
 што ѣ Тарла, и тотъ поѣс Тодоровскій
 шководравши не того сръквра, швраз на-
 мѣстнѣй свѣтого Богошавѣна и дрѣгий
 швраз намѣстнѣй-же свѣтое Прѣчистѣе
 шковати, а шстаткомъ того сръквра, естан
 сѣ што шстанѣт, крѣстѣ сръкврѣнѣй зро-
 кити, а дрѣгѣю зброю жонѣ моеѣ дати.
 Сръквро тѣе, которѣе естѣ в скаркѣ
 в злиткѣ свѣтого Мухѣйла, с того срък-
 вра шковати швраз ѣ Межирѣчи свѣтого
 Мухѣйла, а естан вѣ ещѣ вѣго шстало,
 тогда и дрѣгий швраз там-же ѣ Межи-
 рѣчи свѣтого Мухѣйла шковати.

Я вѣ шпекѣ и шворонѣ жонѣ моеѣ,
 княжнѣ Бѣатѣ, и дѣкти мои, которѣи
 ми Богъ далъ изъ жонѣю моеѣю мѣкти, по-

¹⁾ Видавецъ пояснѣе се слово польскѣими не-
 однозначными: biret albo pióropusz.

лецаю¹⁾, покорне прошѣ и низко чолом бью Наменѣйшомѣ господарю нашомѣ, милостивомѣ королю Его Милости Жигимонтѣ, и сынѣ Его Милости, господарю нашомѣ милостивомѣ, королю молодомѣ, а шоблике полецю и покорне прошѣ и низко чолом бью Наменѣйшей господарыни нашей милостивой, королевы и великой княгини Бонѣ через тот мой тастамент, акы Ее Милость рачила жонѣ и дѣти мои в ласцѣ, в шпецѣ и шборонѣ своей милостивой мѣти, а з милостивое ласки и шбороны свое не рачила шшѣтити, так яко и с перка рачила почати.

А при Их Милости господарех моих милостивых шпекшы вѣстановляю господыновѣ и добродѣевѣ моих кровных: пана Ивана Богдановича Сопѣкѣ, коеводѣ Подлашского, маршалка господара корола Его Милости, старостѣ Дорогицкого; а князѣ²⁾ Юра Фалчовского, з Божѣе ласки киекѣпа Лѣцкого и Берестѣйского; а брата моего князѣ

¹⁾ польське: polecam, поручаю. ²⁾ Правдоподібно замість польського: księdza.

Федора Андрукевича, маршалка Волинское земли, старостѣ Колодимерского; а пана Івана Горностаѣ, подскарбего земьского, маршалка и писарѣ господарьского, старостѣ Глонимского, державцѣ Мѣстивооговского, Зельвенского и Дорсѣнишского; а пана Михайла Касилевича, писарѣ господарьского, державцѣ Рипитского¹⁾, Кормановского и Стоклишского.

Наперѣкѣ оповѣдаю и шѣѣваляю через тот мой тастамент, иж кгда з ласки Божее вѣстѣна есмь в малженство з женою моею, ино ещѣ ѿ того часѣ мам²⁾ надѣю, иж Пан Богъ рачил ми дати плод из женою моею мѣти. И естаи-же бы тыхъ часѣв Пан Богъ рачил на мене переѣстити смерть, не дождавши часѣ рожена малженки моее, а по смерти бы моеи мѣла породити сына або дѣвкѣ, тогда те шповѣдаю и шѣѣваляю, иж то естѣ властный³⁾ плод мой. И естаи-же бы дал Богъ жонѣ моеи, княжнѣ Бидѣ,

¹⁾ Упита, місточко в теперішній губ. Волинській, ровенського пов. ²⁾ Не конче польське: там, але може скорочене староруське: имамъ. ³⁾ В друку: влостный.

по моем животе породити сына ако дѣккѣ, тогда жена моя с тым дитѣтем моим маєт седѣти на всих имѣньях моих тых, которыи и маю мѣти по половицы з братом моим меншим, князем Василем, ѿчизных и выслабжоных и кбпленых ѿ ѿца нашего, и теж тых имѣней материстых, с которых мают долги быт' плачены, она же маєт держати и вживати, нижиа платы и доходы мают шборочны быти на долги, до тых часов, покѣд' тое дитѣ мое лѣтъ своих доростет, а брат мой в половицѣ имѣней моих не маєт сѣ ничим вѣстѣпати. Маєт жена моя тѣю половицѣ мою всих имѣней моих держати до лѣт того дитѣти моего, и долги мои мают плачены быти з имѣней моих материстых и ѿчизных. и слѣбжеником моим тым, которым есмь винен за слѣбжѣ с тых же имѣней моих маєт плачено быти, хто што заслѣбжил, ведаѣт реистров. И естан бы не достало заплааты на мои долги и слѣбжеником моим с тыхъ имѣней моих, тогда маєт продано быти имѣнье и дрѣгое, и тым долги мают

плачены быти, и сажьбнником моим за
 сажьбс. Я кс томс, гдѣ бы роздм'кли
 шпексны, с которого им'кн'а, або з ка
 кого колве пожиткѣ м'кла прийти шкаа
 сѣма п'кнезей на мене, абы тим плачены
 [были] долги мои. Я на шстаток шкве-
 зсю их тым, гдѣ бы колве по всем
 им'кн'ам моим могли, платы избира-
 ючи або данн, а тым долги мои и сажь-
 жьбнником моим за сажьбс платити, то
 здаю на их роздм и справс и сѣмненьс их.
 Я што сѣ дотычет статкѣ моего, рѣхо-
 мых р'кчей, што колвекѣ мам, то все
 есми на ренстрѣ пописал, до которого
 ренстрѣ и печат' свою приложил и рѣкѣ
 свою подписал. Я што перве того, вѣдѣ-
 чи в Краковѣ, вчинил [есми] запис, шпра-
 кѣ веновнсю, так теж и тѣт приехавши
 до Острога, видѣчи доброе захованье
 жонкы своее до себѣ, з доброе воли своее
 записал ей замки свои Степан', Сатпек,
 Хлапотин зо всеми дворы, волостьми
 и селы своими и боярскими и зо всем
 с тым, яко сѣ в соб'к мают, жонк' моеи
 и д'ктем ее нав'кчность, и то все шба-
 вляю и шповѣдаю сим моим тастамен-

томъ. Я всебно для нѣкоторыхъ моихъ великихъ а пыльныхъ потребъ взалъ есмь с жоны моее Бнаты есмь пѣнезей шесть тысячъ копъ грешей, которыхъ она навывала съ приятелей своихъ, и в той есмь пѣнезей заставила есмь женѣ своей замок мой материстый Ровный, мѣста, дворы и села з коары и што к томъ замку прислужает. И маєт она тот замок мой во всемъ держати к той есмь пѣнезей до своего живота.

Я на шетатокъ покорне прошу и ниско челою бью Пласнѣйшимъ паномъ моимъ, милостивымъ королемъ Ихъ Милости, и паней моей королевою Ей Милости, аж бы Ихъ Милость рачили впамятовати на старыи заслуги предковъ моихъ, Щца моего, и теж на мои пыльныи заслуги и поволности мои, не рачили бы Ихъ Милост' никомъ жонѣ моей и детемъ моимъ жадное крикды доидетити чинити, и тотъ тастаментъ мой во всемъ в цѣлости, ничимъ не рѣшаючи захвати и его розказывати во всехъ тыхъ члонкахъ выполнити.

Я которое внесене свое жона моя мене даровала, то е внесене я ей заса¹⁾

¹⁾ польське: zasię в значію назад.

Ѡдала и дарю и записю вкчне ей самой
 и дктем ее. Я што сѧ дотычет Инди-
 пола¹⁾, та вже его шпскаю; хтѧ вы его
 хотка мкти подлѧ выкорѧ господарьско-
 го, тот маєт Ѡложити жонк моеѧ чо-
 тыри тисачи золотых на полскю личѧ,
 а жона моя тым пкнезми маєт вык-
 шити срѣбро мое и ланцѧги с пана Ско-
 рѧсти и с пана Жавы, а тым срѣвром
 моим долги мои платити. Я што сѧ
 тычет тых двох ланцѧгов, которыи
 жона моѧ выкѧшит с пана Скорѧты, и
 таѧ заповица моѧ, которю есми те-
 перь жонк моеѧ дал, естли Пан Ко-
 рачит ми з нею дати сына або дѣвкѧ,
 тогда то сынѧ моемѧ, або той дѣвце.
 И покорне, низко чолом бѣю Намѧнѣй-
 шим господаремъ моим милостивым,
 королем Нх Милости и намѧнѣйшой го-
 сподарыни моеѧ, королекой Ёѧ Милости,
 авы Нх Милост' рачили женѧ и дкти
 мои захвати поддѧгъ привилег мои,
 не рѧшлючи ничим. Я которыи ланцѧжки,
 перѣстенки, клейноты мои, што жона

²⁾ Теперішній Яміль, містечко кременецького повіту. Си догадка видавця видаєть ся мені сумнівною.

мнѣ дала, и мои теж, то все ѿдал есми
женѣ моеѣ, абы то ѿ нее не рѣшано
было. Так теж свѣтости, шкразы, шаты,
зброи, кони, вси и всѣкии рѣчи мои,
то все женѣ моеѣ Бнѣте записѣю и даю
вѣчне, абы то ѿ нее не рѣшано было.

И саджебником моим тымъ, ко-
торы к мене не наврочисто¹⁾ мешкают,
тым ѿписѣю пятдесят коп грошей. Па-
ней старой и паннам тым заплатити по-
дае саджебы нхъ, яко жена моя вѣдает.

И замыкаючи сий мой тастамент
встатнею колено моею и про милости-
вого Бога, господарей моих милостивых,
королей Их Милости и королевое Ее
Милости покорне прошѣ и низко чолом
бью, абы Их Милость ведлабг милосер-
дѣя своего тѣтеж²⁾ наметаючи на по-
сабги ѿца моего и рачили як малжонкѣ
мою к ласце, к шпеце и шбороне своей
милостивой мѣти, а не допѣститъ ей
ни в чом кривды чинити и тѣдностей
которыхъ задаватъ, а те, што-м в том
моем тастаменте шписал, при моци за-

¹⁾ Не з реченцем виповідження, постійно.

²⁾ польське: tudzież, в значіню: також.

ховати, а тым ниже шписаным шпекс-
ном шброцями быти, за которою бы
шни милостивою швореною Вашей коро-
левской Милости могли шстаточншю
волю мою сполнити и досит' шчинити,
яко-м к сем моему таштаменту шписал.
Который есмь в ц'клости розшмш своего
справкиши сыкнетом¹⁾ своим запичатал
и властншю²⁾ ршкс свою потписал. Писан
шк Острошк под леты Божего нарोजना
тисача штсот тридцат деватый, ме-
сеца августа, шестогонадцат' дня, ин-
дикта штерыйнадцат.

Ильа

Костантинович Острошский.

Найважншше в отсшм остатншм записш
князя Іллш Острошського те, що князш
Острошські звикли були хоронити свош тшла
в Печерськшй церквш в Київі. Се швидчить,
що вони вшдчували свою принадлежншсть
до старого роду руських кншвських князшв.

Писано д. 10—14 падолиста 1912.

¹⁾ Польське *sygnet* значило перстшнь з камшнцем, на
якшм була виршвана печать або назва. ²⁾ Друк: властную.

360395

D-3549

Міжн

вих
кни
і на

В 3.549

у Львові.

- Афанасев Чужбинський. Українські поезії 60 с.
 Франко Іван, Каменярі (ч. 2.) 20
 Франко Іван, Притча про слінця і хромця (ч. 3.) 20

Того самого автора вийшли у видавництві „УНІВЕРЗАЛЬНА БІБЛІОТЕКА“ ось які твори:

- Апулей, Амор і Пеїхе (ч. 5.) 30 с.
 Вишенський Іван, (ч. 10.) 50 »
 Єлчич Євген, Крайня північ — вітчизна людськості, переклад (ч. 14.) 30
 Герцен Александер, Спомини з еміграції (ч. 16.) 20 »
 Менандер, Право дитини (ч. 15.) 20 »
 Плятон, Сімпозион (ч. 17—18.) 40 »
 Франко Іван, Три святі гриншині (ч. 9.) 30 »
 Франко Іван, Шар і аскет (ч. 11—12). 60 »

МІЖНАРОДНЯ БІБЛІОТЕКА Ч. 6.

ШІСТЬ ЗАПИСІВ

КНЯЗЯ

ІЛЛІ КОНСТАНТИНОВИЧА ОСТРОЖСЬКОГО

з р. 1535—1540.

З ПЕРЕДМОВОЮ ТА ПОЯСНЕННЯМИ

ПОДАВ

ДР. ІВАН ФРАНКО.

У ЛЬВОВІ, 1913.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА.

Ціна 20 сот.